

A KOLOZSMONOSTORI APÁTSÁG és EGYHÁZI MARADVÁNYAINAK LEIRÁSA.

KÖZLI

Gróf ESZTERHÁZY JÁNOS.

Kolozsvártól alig egy negyed mérföldnyi távolságra, a Nagyváradra vezető országut mellett fekszik a hirneves kolozsmonostori apátság, a hasonló nevű helység felett emelkedő magasabb dombon. — Fallal körül kerített egykori diszes kolostorából és egyházból mainap csak ez utóbbinak szentélye áll még fenn. Keletkezésének idejét sűrű homály fedi; Fridvaldszki a : „Reges Hungariae Mariani“ című munkájában jóformán első, ki némely e monostorra vonatkozó okmányokat bocsátott közre, és keletkezésének idejét első Béla király korába 1061—1062 évek közé helyezi, utalva negyedik Béla király 1263-dik évi új adomány-levelére ¹⁾, melyben azonban az előforduló alapító proavusnak neveztetik, ez pedig második Géza volt; de továbbá, ha a proavus szót az elődök értelmezésére egyáltalában használtatottnak is²⁾ tételezzük fel, mint ez az ó-kori okmányokban gyakran előfordul, úgy a feltételezéseknek igen széles tért engedünk, felemlítve még előbbeni állításának támogatására Antal apátnak 1427-dik évi kéziratát, melyben szent István hagyományilag mint alapító jön elő, okmányilag pedig első Béla, nem mint fundator, hanem csak mint benefactor, szent Lászlóval, negyedik Bélával, és többekkel fordulván elő, mit sem bizonyít.

Határozattabban szól Erzsébet királynénak, 1341-ben kelt, e monostor feletti védlevele, ²⁾ melyben világosan szent Lászlót nevezi ezen apátság alapítójának : quod quia monasterium Beate virginis de Klusvár fundacio sancti regio Ladislaj exstitit“; s így, míg hitelesebb források e borút felderítenék, csak ez utóbbit tarthatjuk az első alapítónak; talán ennek nyomán történhetett, hogy e monostor egyháza a boldogságos asszony mellett, még sz. Lászlónak védnöksége alá is lett helyezve. Ugyan is; midőn Maria Kristierna főhercegnő, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem neje, 1598-ban az elhamvadt egyház helyreigazítását elrendeli, e parancsoló okmányban ³⁾ előforduló e szavak : „quoniam templi, in oppido Colosmonostoriensi in honorem S. Ladislai et B. Virginis fundati, nuper conflagrati, reaedificatio egregio Alexandro Kabos comissa sit“ legalább erre utalnak, anélkül azonban, mintha valamennyi a szent királyok tiszteletére emelt monostornak vagy egyházaknak alapítását ugyanazon királyoknak akarnám tulajdonítani.

Keletkezésének idejét körülbelől az 1092-dik évre tehetnők, a midőn László király a

¹⁾ Fridvaldszki : Reges Hungariae Mariani 58. lap., ismételve Szegedinél : Decreta et Vitae Reg. Ungariae 345. l. és Fejér : Codex Diplom. Hung. Tom. IV. vol. 3. p. 106.

²⁾ Fridvaldszki : i. h. 76. lap. részlete : Martini Felmer, Histor. Transsilv. cum observation. Josephi Car. Eder p. 34.

³⁾ Hergott Marquardus : Monumenta Domus Austriac. Tom. III. Decas. I. pag. 115.

Szabolcsban ¹⁾ összeseregelt egyházi és világi nagyokkal, a keresztyén hit szilárdítására hozandó törvények felett tanácskozáván, láthatá be azon szükségességet Erdélyben is, hol a szomszédos pogányok folytonos becsapásai által a keresztyén vallás szilárdabb gyökeket nem verheté, előbástyaként egy monostort alapítani, és azt hazánkban oly sikeresen működő világhírű benedeki szerzet gondjaira bízni.

A XII. század egész folyama alatt e szerzet működéséről, tevékenységéről semmi adat nem maradt fenn; csak arról értesülünk, hogy 1192-ben harmadik Béla király talán épen e monostor védelméről gondoskodva, szomszédságába telepített szászok által, a Szamos folyó jobb partján, Trajanus császár hatodik telepének fenn maradt romjain, egy várat emelt, melyet eleinte *Clus*, *Colos* később *Kolozsvárnak* neveztek, s így a mai *Kolozsvárnak* alapjait veté meg; ezen vár állhelye az ugynevezett: Örvár vagy Óvár város részeiben keresendő ²⁾, nyilván ezen vártól kölcsönözvén elnevezését a monostor is, mert régi okmányaiba hol: monasterium B. M. V. de Clus, de Clusa, de Kulus, de Kolosmonostura, de Kolosmonostura nevek alatt fordul elő. ³⁾

Legelőbbször e monostor lételéről Honorius pápa 1222-dik évben kelt egyik okmányából ⁴⁾ értesülünk. Ez egyszersmind azon szomorú eseményről is tudósít, melynél fogva néhai *Adrianus* erdélyi püspök erőszakosan megrohanván a kolostort, azt feldúlá, és L. apátot bebörtönözteté. — Ezen önkénynek okát, valamint azt, hogy a „destructio monasterii“ mennyire terjedt, az okmányba följegyezve ugyan nem találjuk, azonban talán nem csalódunk, ha az akkori építmények nagyobb részét csak fából alkotva tételezzük fel; hiszen ugyanezen időtájról értesülünk, hogy 1211-ben második András király által a Barcaságba telepített német lovagrendnek, melynek pedig feladata volt az ellenséges kunok beütései ellen a határszéleket megvédeni, szintén csak *fából épült várai voltak*. ⁵⁾ — Hasonló erőszakos tettet követett el *Adrianus* utóda, *Vilmos* püspök 1222-dik évben. Ez négy kanonkjával, neveiknek csak első betűit: R. I. A. B. ismerteti az okmány ⁶⁾, és fegyveres népével megtámadván a monostort, azt elfoglalá; az apátot, ki a feljebb említett L.-nek közvetlen utódja volt, két szerzetes társával fogságba hurezolta, és hallatlan merészséggel, mely csak az akkori zilált viszonyokból értelmezhető, a pápa engedélylevelét megégeté, a kiváltságokról szóló okmányokat a vízbe dobta. Ekkor vesztetett el az alapító-levél is. Ez önkény által a világi javadalmakkal bővelkedő szerzetesek oly nyomorra jutottak, hogy a mindennapi élelmezésben is segítséget láttak, míg a kanonokok a püspöki szolgálattal mindent fölemésztettek. — Ily aggasztó viszonyok között nem maradt egyéb hátra, mint Honorius pápához folyamodni, az elenyészett okmányok megújítását, és a püspök önkénye alóli fölmentéseket kérni. Ezen ügy megvizsgálását a pápa a váci püspök- és prépostra, továbbá a csanádi püspök-megyebeli egresi apátra bizá, azon meghagyással: hogy

¹⁾ Batthyány: *Leges Ecclesiasticae* Tom. I. pag. 433.

²⁾ Fuxhoffer: *Monasteriologia* Kaprinai nyomán 1. köt. 127. l.

³⁾ Szintén hasonló nevű kolostor létezett Felső-Magyarországban: *Abbatia Beatae Virginis de Kolos*; birtokai egyrésze a Garam folyó mellett — iuxta fluvium Gron — feküdtek, mint azt a nyitrai káptalannak 1327. évi Károly királyhoz írt határjáratási jelentése igazolja; lásd Fejér: *Codex. Dipl. Hung.* Tom. VIII. vol. 3. pag. 231. — Így Ipolyi: „Csallóköz Műemlékei“ az *Archaeologiai Közlemények* 1. köt. 103. lap. Komárom megyei *Kolos-Némá*-ra vonatkozólag azt gyanítja, hogy itten néma barátok (carthausiak) kolostora létezhetett egykor.

⁴⁾ Fejér: *Codex. Diplom. Hung.* Tom. III. vol. 1. pag. 386.

⁵⁾ Theiner: *Vetera Monumenta Histor. Hungar. Sacr. Illustrantia* 1. köt. 95. lap.

⁶⁾ Fejér: i. h. Tom. III. vol. 1. p. 386.

négy hó eltelte alatt ez ügyről őt kellően értesítsék, és az illető feleknek határidőt szabva, azokat vagy személyesen, vagy felhatalmazottjaik által színe eleibe idézzék. Eközben az erdélyi püspök elhalt, és mi lett végeredménye e pernek, nem tudom; — azonban ezen elkövetett méltatlanságok kiegyenlítésére, némű vigasz, és talán elégtétel jeléül történhetett, a midőn 1225-ben második András király kérelmére, *Honorius* pápa az apát személyére a süveg és gyűrű használatát engedélyezé: „personae tuae mitrae ac annuli usum de speciali gratia duximus concedendum.”¹⁾

A püspökség és monostor közti viszály és versenyzés egyébként meg nem szűnt; bizonyos per, melynek tárgya az illető okmányban²⁾ részletesen érintve nincs, 1228—1230. évek között az akkoriban Magyarországon időző *Egyed* subdiaconus és pápai káplán előtt folyt, ki előtt mind a két félnek abban történt megállapodása következtében: hogy vagy személyesen, vagy ügynökeik által képviselve mindenszentek napja nyolczadán a pápai szék előtt megjelenni tartozzanak, — a püspöki ügynök meg is jelent, de az apáté elmaradt. Ennek folytán *Basilius*³⁾ csanádi püspök által Boldog-asszony születése napjára mind a két fél újból megidézettvén, az apát ügyvivője ismét meg nem jelent, s így a végítélet következtében az apát a conventtel, a püspök által tett költségek fejében, elmarasztaltatott. *Gergely* pápa tehát követének, *Jakab* prenestei püspöknek, kit 1232-ben Magyarországra a végre küldött: hogy az egyház viszonyait rendezze, egyszersmind meghagyá, hogy ezen ítéletet az illető felekkel közölje.

Alig volt ezen ügy befejezve, újabb bonyodalmaknak jutunk nyomára, melyek részint a tized-szedésből, melyhez a püspök szintugy mint a convent igényt tartott — eredt, részint abból: hogy a püspök panaszt emelt az apát és szerzetesei ellen, kik az iránta köteles tiszteletről és engedelmességről megfejtkezve, oly jogok gyakorlatát tulajdonítanak magoknak, melyek hatáskörükhöz nem tartozván, fenhatalmát elismerni nem akarják.

Ezen ügy *Jakab* prenestei püspök eleibe lett terjesztve. A megidézett apát feleletül adá: hogy a tized-szedés őt elévülés nyomán illeti, a többiekre pedig tartja magát azon reá nézve kedvező ítélethez, melyet *Albert* orodi, néhai *Péter* fehervári és *Florentinus* szebeni prépostok már ez ügyben egyszer hoztak. Míg a tanúk kihallgatása folyt, s mielőtt ez ügy befejeztetett volna, a prenestei püspök megbizási ideje is lejárt; ez a további nyomozást a kunok püspökére bizá. Eközben egyik peresfél, *Rainald* az erdélyi püspök, jobb létre szenderült⁴⁾, és e tárgybani auditor Rómában: O. Sancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconus bibornok lett, ki előtt jelenté az apát ügynöke, hogy idő hiányából a felelkezésekkel el nem készülhetett; de látván másfelől a curia is, hogy ezen ügy minden oldalról még kellően nincsen annyira felderítve, hogy végítéletet lehessen benne hozni, nevezetesen pedig: mivel a néhai püspök által előállított tanúk között olyanok is valának, kik tanúvallomást tenni képtelenek, és vallomásaik a prenestei püspök által is már megegyeztetettek, — ezen okból IX. *Gergely* pápa 1235-ik évben a kunok püspökének, a csanádi prépostnak, és de Bethleem — keresztnéve az okmányból kikopva — erdélyi prépostnak, a későbbi hírneves Bethlen család egyik tagjának, ez ügyben kiküldött biztosoknak meghagyá, hogy

¹⁾ Fejér: i. h. Tom. III. vol. 2. pag. 57.

²⁾ Fejér: i. h. Tom. III. vol. 2. p. 306.

³⁾ Az okmányban a csanádi püspök neve nem áll, Batthyány, ki a: Series Episcoporum Csanadiensium című munkájában 12. l. szintén ugyanezen okmányt közli, ez évre *Basilius* püspöket említi.

⁴⁾ Szereday: Series Episcoporum Transilvan. cum observationibus criticis Comiti Josephi Kemény, a kolozsvári Múzeum kéziratárában.

mielőbb a tanukat kihallgatnák, a peres feleket pedig vagy békítsék ki; vagy, ha ez nem sikerülne az illető okmányokat szent Mihály napjára a végítélet kimondására terjeszszék fel. ¹⁾ Fájdalom ezen ügy végeredményéről sincs tudomásom.

Negyedik Béla király idejében 1241-ben a vad mongol csoportok elárasztván az egész országot, e kolostort se kímélék meg, azt feldúlván elégették, és a szerzetesek nagy részét felkonczolák ²⁾. Hogy azonban ezen pusztítások oly nagyok nem voltak, mint azt velünk krónikásaink elhitetni akarják, számos építményből, mely fennmaradt ez idő előtti korszakból, észlelhetjük. — Itten tárgyunkra vonatkozó tudósításaink egyszerre megszűnnek, és történeti fonalunkat csak 1282-ben vehetjük ismét fel.

Ekkor negyedik *László* ült a királyi széken, kinek a katolika hitbeni ingatagsága, és a *kun* nemzet iránti hajlama és pártfogása, melynek szokásait is magáévá téve, azoknak botrányos életmódját utánozva, az egész országban, de főleg Rómában, maga irányában nagy ellenszenvet gerjesztett. — Ezeket harmadik Miklós pápa orvoslandó: *Fülöp* firmái püspöket, mint a szentszék követét, oly teljhatalommal felruházva, milyennel kevés követ dicsekedhetett, 1278-ban Magyarországra meneszté. Ez 1279-diki júniusban oda is érkezvén, buzgalma és tevékenysége által reábirta végre a királyt, hogy a kunok ellen fegyvert fogjon, kiket Oldamur főnökük alatt 1282-dik évben a *Hód* tava mellett, Kolozsvár közelében, le is győz. ³⁾ — Igen valószínű: hogy ekkor *Pál*, okmányilag ismert első apátja ezen monostornak, ⁴⁾ a királylyal találkozhatott, kinek kérésére, királyi parancs folytán, az erdélyi káptalan ugyanezen év apostolok oszlása előtti első ferián, *Somosy János*, *Péter* fiával a király apródjával — juvene aule vestre majestatis — mint királyi emberrel és *János* kanonokkal, *Máriatheleken* és *Kájánthón*, a kolostor birtokain kiszállván, azokat minden ellenmondás nélkül meghatározta, mint azt az erről szóló jelentése igazolja. ⁵⁾ — Három évvel később, 1285-ben a tatárok, talán az elűzött kunok által késztetve, Erdélyben nagy pusztításokat vittek véghez ⁶⁾, mire a szerzetesek újból elszéledtek, s így semmi ellentállástól nem tartva, a monostorra és hozzá tartozó birtokra a világiak tevék kezeiket; míg végre 1296-ban *Henrik* apátnak, egyszersmind harmadik *András* király udvari káplánjának sikerült e zilált állapotnak és erőszakoskodásoknak a királynál tett lépések folytán véget vetni, ki nem csak készséggel hajlott e kérés teljesítésére, hanem hogy e szerzet iránti hajlamát tanúsítsa: *Mártont*, *Kényi* fiát, udvari katonáját — aule nostre miles — mint királyi embert küldé le a visszaadott birtokok beigtatására ⁷⁾, az erdélyi káptalannak 1296-ik évről szóló jelentése szerint, ebben a monostor mint hiteles hely — locus testimonialis — először fordul elő. — *László* erdélyi vajda rendeletére e birtokok határai 1297-ben is körüljárattak. ⁸⁾

Ez időtől fogva barátságosabb viszony és jobb egyetértés kezd alakulni; azon

¹⁾ Monumenta Hungar. Histor. Codex. Diplom. Arpadianus continuatus 2. köt. 33—34. ll.

²⁾ Fridvaldszki: i. h. 58. l., és Fejér: i. h. Tom. IV. vol. 3. p. 106.

³⁾ Kéza, Thuróczi a *Hód* tavát említik minden tájékozás nélkül. — Engel: Geschichte des Ungr. Reichs 1. köt. 426. lapon *Hódmező-Vásárhely* tájékára teszi. — Ráth Károly: Magyar Királyok Hadjáratai 37. lap, a *Hód* tavát Kolozsvár közelébe helyezi.

⁴⁾ Fridvaldszki: i. h. ezen apátot lajstromában nem említi.

⁵⁾ Széchenyi Codex. Tom. III. Nro 54. másolat.

⁶⁾ Engel: Geschichte des Ungr. Reichs. 1. köt. 430. lap.

⁷⁾ Szegedi: i. h. 356—358. lapok.

⁸⁾ Széchenyi Codex Tom. III. N. 84—85.

viszály, mely a főnhatalom gyakorlatából, mint feljebb láttuk keletkezett, s melyet magának az erdélyi püspök jogosan vagy jogtalanul a monostor felett követelt, valószínűen a pápai végítélet által már ki lehetett egyenlítő, még pedig az által : hogy e monostort közvetlenül az esztergomi érsek hatósága alá helyezé; igaz, hogy erről csak IX. Bonifáczius pápa 1400-ik évről bullája nyomán értesülünk, ¹⁾ mi azonban nem akadályozza, hogy az esztergomi érsekség főnhatalmát már sokkal régebb időktől fogva e monostor felett ne gyakorolta legyen, mit a bullában előforduló ezen szavak bizonyítanak : „Et quod Archiepiscopi Strigonienses in pacifica possessione, vel quasi iuris exercendi superioritatem et iurisdictionem huiusmodi in monasteria . . . praedicta — ezek közé a kolozsmonostori apátság is soroltatik — a tanto tempore fuerat, cuius contrarii memoria non exstabat.“ — Továbbá a püspökség nagy kiterjedésű birtoka nyugat felől: *Gyalu*, régi nevén *Golo* vagy *Golou*, a hozzá tartozó részbirtokokkal: *Kapus*, *Tyre* most *Türe*, *Fenes*, *Vistha*, keletre pedig *Klusvár* most *Kolozsvár*, az apátság birtokaival: *Monostor*, *Kájánthó*, *Máriathelke*, *Bewna* vagy *Bénye*, *Egeres*, *Leske*, *Szentgyurgy*, *Tyburczhelke*, szomszédos levén, határszéleik mindenütt érintkeztek, pontatlan határ kijáratásokból, és kétséges birtoklati jogokból folytonos surlódások és perek keletkeztek. Ezeknek véget akarván vetni Péter, erdélyi főpásztor: „ut Dei Ecclesia in suo statu tuta permaneat, et in suis bonis sit tranquilla“, mint mondja azon cserelevél, melyet László apáttal 1299-ben kötött; ennél fogva: a püspök Nádos és Bugarthelke (Bogártelke) birtokait, melyek a monostornak úgy is inkább kezéiggyében feküdtek, cserében adja, és kapja ezekért: *Leske* és *Szentgyörgyet* oly feltétellel, hogy az apátság ezen túl is, a kolostor és hozzátartozó építményekhez a szükséges fa-készletet a *leskei* erdőből vág hassa; ezen birtokokba László vajda parancsa következtében s ennek folytán az erdélyi káptalan tett jelentése szerint, még ugyanez évben Mera Miklós és Mihály fehérvári kanonok az illetőket be is vezették. ²⁾

E század folyama alatt alapítottatott ugyanezen tájékon a Benedek-szerzetbeli Gyerő-monostor is, Gereu, a most is virágzó Kemény és Kabós családok törzse által, s így annyi viszontagságok után, melyek nem egyszer kockáztatták e szent telep létezését, sikerült azt, a szerzetesek ébersége és erélye által, a végenyészettől megmenteni, s egy nyugodalmasabb és biztosabb állapotot eszközölve, felvirágzását elősegíteni.

A tizennegyedik század, talán még első tizedében látjuk keletkezni Egeresen a monostor birtokán, az anya-kolostorból kiszakadt fiók-apátságot, mely mainap csak még romjaiban áll fenn. ³⁾ — Mig a püspökséggel a jóegyetértés szilárdulni kezd, addig a szomszédos világi birtokosokkal újabb bonyodalmak keletkeznek. — 1314-ben László apátot még életben találjuk; ez a kájánthói birtokához tartozó *Zylwatelek* nevű kaszálóját, nevezetesen *Mihmathkása* és *Gemjemathkása* felől, Báduky Péter kiküldött királyi ember, és János gyulafehérvári mester kanonok által meghatároolja. ⁴⁾ — Ezen kájánthói birtok kelet felől Kolozsvárnak határával érintkezvén, délfelől Macskásy család birtokával, Papfalvával szomszédos levén, hosszadalmas éveken át tartó hatalmaskodási perekre, és határkérdésekre adott

¹⁾ Pray: Specimen Hierarch. Hungar. T. 1. pag. 13—20. Datum pontificatus nostro anno undecimo, mivel Bonifácus 2. november 1389. lett pápa, anno undecimo: tehát 1400-diki év.

²⁾ Monumenta Hungar. Histor. Codex Dipl. Arpadianus continuatus Tom. 5—216—221. II.

³⁾ Bartalis Antal: Notitia Parochiae Jegenyensis pag. 14. a régi kolostornak nagy része egybeomolva, mostani birtokosai: a gr. Haller és báró Szentkeresztiék; az egykori egyház jelenleg a protestánsoké, benne a Bocskay Gábor 1550-dik évről sirfelirata.

⁴⁾ Kolozsmonostori Convent levéltára. Littera K. I. szám.

alkalmat, melyeket, habár valamely nevezetesebb eseményről nem is tudósítanak, de fel-
említeni a történetek folyama alatt azért nem tartom feleslegesnek, mert ezek egyedüli kút-
források, melyekből az apátok, kormányzók és egyes szerzetesek neveiket szemelhetjük ki;
továbbá régi magyar helyek nevei is fordulván elő azokban, bizonyítják: hogy Kolozsvárra
és környékére szászok lettek telepítve, mainap pedig ezen faluk többnyire oláhok által
lakatnak; mindamellett is az első telepedők magyarok voltak, kik bár az idő mostoha
viszonyai között elfogytak, emlékek mégis a helyek neveiben fenmaradt. — A kiváltsá-
gok és birtokokról szóló okmányokat nagyobb biztonság kedvéért időnkint megújítani
szokásos lévén, István apát 1324-ben Robert királyhoz történt folyamodása következtében
az 1263-ik évi ujadomány, valamint az 1296. évi igtatóleveleknek megerősítését nyeré. ¹⁾

A Macskásy nemességek pernek első nyomait látjuk 1339-ben keletkezni, a mi-
dön: Machkásy József fiai: Domonkos és Miklós, a monostor kájánthói birtokához tartozó
Zylwásthelkeberke, melyet a Machkásy nemések másképp József-berkének neveztek — szom-
szédóságában fekvő Kájánthopada nevű szénarétjét erőszakosan foglalák el; ezek ellen Já-
nos apát, a Farkas családból eredő ²⁾ Tamás vajda előtt panaszt emelt, a vajda ez ügyet,
szent Antal napján Tordán tartandó országos összejövételre — congregatio generalis nobi-
lium — halasztá, hol a peres felek a vajda felszólalása, és némely nemések közbejöt-
te következtében aképen egyeztek meg: hogy a Machkásy nemések a Kájánthopadnak egy
részét a hegy élétől kezdve az erdőig, hossza és szélességében az apátnak engedik át; akár
melyik megmásoló félnek ötven marka büntetési terhe alatt, miről azután Péter-Pál napján
a felek az erdélyi káptalan által okmányt adatnak maguknak. ³⁾ — Ugyanezen János apátot
Erzsébet királyné 1341-ben udvari káplánjának nevezi ki, és a monostort legmagasb véd-
nöksége alá veszi, ⁴⁾ ez azon okmány, melyet feljebb már említék, s melyben szent László
e monostor alapítójának neveztetik. Ezen királyi kegyekkel elhalmozás és kitüntetés, a
szerzet méltányolt érdemein kívül, aligha nem volt egyszersmind a szomszédok erőszakos-
kodása ellen is intézve. — 1342-ben a hatalmas András ült az erdélyi főpásztori széken,
ki alatt a már feledésbe ment viszály ismét megújulni látszik, a midőn a püspök a kolos-
tor némely birtokait dézsmáival és malmával elfoglalá, és azokat a monostor nagy kárá-
val visszaadni vonakodék, János apát személyesen meg nem jelenhetvén, maga nevében
István custost a királynéhoz küldé, ez erőszakoskodás ellen orvoslást kérni; a királyné
tehát Miklós vajdának megrendeli, hogy az apátot azokba, ha másképp nem, törvény útján
is helyezze vissza, és a monostort a maga, valamint a király tekintélyével megvédeni
parancsolja. ⁵⁾ Volt-e a vajdának elég hatalma e parancsot teljesíteni? Alig hiszszük, ha
meggondoljuk, hogy ugyanezen püspök 1349-ben, midőn első Lajos király Erdélyben tar-
tózkodott, őt a gyulafahérvári várból kizárva, be nem bocsátá. ⁶⁾ Igaz, hogy ezért befoga-
tása elrendeltetett, és birtokai lefoglaltattak; de úgy látszik kegyelmet nyerve, még 1356-
ban is e magas egyházi állásban találjuk.

¹⁾ Fridvaldszki: i. h. 71. lap. — Szegedi: i. h. 359. l. — Fejér: Cod. Dipl. Hung. Tom. VIII. vol. 2. pag. 518.

²⁾ Benkő József: Transsilvania: 1. köt. 170. l. és 6. számú jegyzet a 174. lapon.

³⁾ Kolozsmonostori convent levéltára. Littera: K. 4. szám.

⁴⁾ Fridvaldszki: i. h. 76—77. l. — Fejér: i. h. Tom. VIII. vol. 4. pag. 508.

⁵⁾ Szereday: Series Antiquorum Episcop. Transsilvaniens. pag. 80.

⁶⁾ Kolozsmonostori convent levéltára. Littera: E. 20. szám 1350. évi átiratban, és Felmer Histor. Transsil. cum obser. Eder 43. lap. megemlítve.

1356-ban Tordán, Minden-szentek nyolczad napjára, *András* vajda által hirdetett országgyűlésen, *Péter* deák — litteratus — a monostor jegyzője, *László* apát nevében megjelenvén, tiltakozik *Kallyán* János fia: *Kallyán Márton* ellen, ki *Bewia* nevű *Kajántho*hoz tartozó birtok-részt elfoglalá; előmutatván egyszersmind az erdélyi káptalan két rendbeli iratát, melyek egyike néhai *István* alvajda, a másik az imént említett *András* vajdához volt intézve, a monostornak e birtok iránti jogát bizonyítván, de ez okmányok teljes próbául nem szolgálván, minekutána a szintén jelen lévő *Kallyán Márton* a kérdéses birtokot a maga örökségének vallá, azon határozat kelt: hogy a jövő vizkereszt nap nyolczadán *Szent-Imrén*, birtokos négy szomszédjával személyesen megjelenve, az esküt tegye le. ¹⁾ E pernek további folyamát, okmányok hiányából, nem kísérhetjük; azonban eredményéről szól egy igen elrongált hártya ²⁾, melyből kiderül: hogy 1358-ban *Domonkos* alvajda ítélete nyomán *László* apát e birtokba vissza lett helyezve, *Kallyán Bertalan*, *Márton* testvére minden ellenmondása daczára, *Papfalvai Lőrincz* fia *Miklós*, és *János* káptalani ember által bevezetve.

E monostornak tekintélyét akarván emelni, *Lajos* király az azelőtti évben, 1357-ben Visegrádról, Nagycsütörtök napon kelt szabadalmi levél ³⁾ által, az apát és convent ügyei feletti biráskodást egyenesen a vajdára ruházá. — Ugyan ezen gondos apát kérésére, a váradi káptalan, királyi ember *Szomordoky Lászlóval*, és a szentkeresztii egyház plebánosával, *Kozmával*, 1360-ban *Egeres*, *Bogártelke* és *Monostor* határait körüljártatá ⁴⁾ és ugyanezt ismétlé a monostori és szent-benedeki birtokaira nézve ⁵⁾ 1361-ben.

1368-ban egy, mint már feljebb láttuk, még 1339-ben a *Machkásy* család által elkövetett erőszakos tettét, megújulni tapasztaljuk, a midőn: *Machkásy József* fia: *Machkásy Miklós*, fiaival egyetembe, a *Kajánthopa* nevű szénarétet ismét elfoglalá. *Otto* az akkori apát kérésére, *Péter* ⁶⁾ alvajda parancsa folytán, az erdélyi káptalan társkanonoka *Mihály* mester, és *Zumurduky Miklós* mint királyi ember, a hely színére kiszállván, az illető nemese- ket innen kitiltá. ⁷⁾

Ugyszintén láttuk *Kallyán* családnak *Bénye*, vagy máskép *Been* birtok elleni igazságtalan megtámadását is 1358-ban, mely bíróilag vissza lett utasítva; huszonegy év eltelté mulva, 1379-ben ugyanezen birtokot, mely máskép *Tyburcztheleke* név alatt is fordul elő, a *Kyde* család támadá meg, azt magáénak vallván, valamivel még előbb *Otto* apát magát *Tyburcztelkébe* bevezettetvén, *Kyde Jánost*, *Kyde Gergely* fiát, mint ellenmondót, *Lépes János* alvajda eleibe idézé, kinek határozata folytán, a birtok az apátnak oda lett ítélve. — Ujabb háborítás következtében, *László* vajda által 1379-ben hozott e tárgybani ítélet ellen, ki e birtokot szintén az apátnak, mivel az ellenfél jogát érvényesíteni nem tudá, oda ítélé — *Kyde János* *Lajos* királyhoz főlebbezett; a váradi káptalan, királyi parancs folytán, a kiküldött királyi ember: *Macskásy Miklós* fia, *Macskásy Balázs*, és a maga embere *István* clericus által, megkeresvén 1381-dik évi Virágvasárnapján az apátot, őt, okmányaival együtt husvét nyolczadára a király eleibe idézé. A reá következő szerdán szin-

¹⁾ Széchenyi Codex Chartae Transilv. LV-e Collec. Martini Cornides T. 1. pag. 30.

²⁾ Kolomonostori Convent. levéltár. Littera K. 10. szám.

³⁾ Széchenyi Codex 72. szám Collect. Hevenessianae Tom. V. pag. 195.

⁴⁾ Bartalis: Notitia Parochiae Jegenyensis pag. 65—69.

⁵⁾ Széchenyi Codex Chartae Transilv. 88. szám.

⁶⁾ Péter alvajda neve Benkőnél: Transsilvan. nem fordul elő lásd 197. lap.

⁷⁾ Kolozsmonostori Convent levéltár Metal. Littera K. 26. szám.

tén megtalálván *László* vajdát, felszólítá : hogy *Kyde* János okmányait, az általa hozott ítélettel, a maga pecsétje alá zárva, embere által, a fennevezett határnapra a királyi curiába kézbesitse, mire a vajda azon megjegyzést tevő : hogy ezen ügyet érdeklő okmányokat ő az ítélet után az apátnak átadá. — Ennek következtében a vajda ezen eljárását igazolandó, személyesen, vagy képviselve, valamint a peres felek is, az erdélyi káptalan által egy újabban kitűzött határnapra, tudnillik : ker. szent János születése napja nyolczadára, a curiára idéztettek. — Ekkor az apát meg nem jelenhetvén, ez ügy tárgyalása elhalasztatott. Az erdélyi káptalan, újabb parancs folytán, a *szent-mihálytelki* lelkész *András*, mint a maga, és *Bodásy* Miklós fia *Bodásy* Péter, mint a királyi ember által, szent Máté evangelista ünnep előtti napján újból fölkeresvén az apátot, a jövő szent Mihály nap nyolczadára, valamint a vajdát is megidéztték. A kirendelt határnapon megjelenvén a király előtt : *Kyde* János személyesen, *Otto* apát pedig szerzetese, *Gergely* custos által képviselve, azt adá válaszul : hogy a kérdéses okmányok, valamint az ítélet az apát birtokában nincsenek ; mire a szintén jelen lévő vajda ügynöke, *Gallus*, azon feleletet adá : hogy az okmányok a vajda kezénél vannak, a király tehát újabbi parancsa következtében ezen okmányok előmutatása a jövő, tehát 1382-ik évi szent György nap nyolczadára, minden haladék nélkül elrendeltetik.

Eljövén végre a határnap, minden okmányok be lettek mutatva, de mivel a királyi tanácsosok ekkor együtt nem voltak, azok egy szekrénybe zárva Demeter bibornok és korbátnok pecsétje alatt, *Gallusnak*, a vajda ügynökének visszaadattak, azon meghagyással, hogy azokat a jövő kitűzött szent Mihály nyolczadán, mint ez ügy felett tartandó végítélet határnapján, újból mutassa elő ; e közben a király — Nagyszombatban 1382-dik évi sept. 11-én — jobblétre szenderült, és ez ügy tárgyalása a jövő évi (1383) Vizkereszt nap nyolczadára ismét elhalasztatott, a midőn *Kyde* János és az apát személyesen megjelenvén, *Gallus* mester a vajda nevében az okmányokat újból előmutatá ; de mivel az apát okmányai csak hiteles átiratok és nem az eredetiek voltak, *Kyde* János pedig az eredetiek előmutatását követelé, azok bemutatására újabb határidőül a jövő szent György nap nyolczada lett kitűzve. ¹⁾

Itten a per rendes folyama megszakad ; 1388-ban újabb nyomai vannak *Kyde* János megidézttetésének, ez nem sokára elhalván, két hason nevű fia : *Péter* az öregebb, és *Péter* az ifjabb, *Tyburcztelkét* erőszakosan elfoglalák ; *Pál* apát 1393-ban a hatalmaskodókat *Veres* Péter ²⁾ alvajda ítélőszéke eleibe idézteti Boldogasszony nap születése nyolczadára ; kik a kitűzött időre dezmeri *Mykola László Germanikus*, és *Dobokay* János által képviselve meg is jelentek. Az alvajda előre figyelmeztetvén őket arra : hogy az erdélyi törvények értelmé szerént, az ő törvényszéke előtt hozott ítéletek nem a vajdához, hanem a királyi curiához egyenesen föllebbezhetők ; erre az ügynökök az alvajdát kérték, hogy az akkoriban *Déván* időző vajda *Bebek* Imre eleibe terjesztené ezen ügyet, de a vajda el levén foglalva az ország ezen részében kitört zendüléssel — propter mocionem pridierne .... guere in his partibus Transsilvanicis — az egészet az alvajdára bizá, azon megjegyzéssel : hogy a felek fölfedezése esetében, utasítsa őket a királyi curiához, s így tehát a kijelelt határnapon Szent-Imrén, az alvajdák székhelyén — in sede nostra iudicaria — ezen ország része nemeseivel összetülve, azon oknál fogva, mivel a *Kyde* család tagjai semminemű, jogai-

¹⁾ Kolozsmonostori Convent levéltár. Metal. Littera K. 21. szám.

²⁾ Az alvajda neve az okmányban ki nem betűzhető, mely helyenkint el van kopva, azt Benkő : Transsilv. nyomán pótolám, hol 1394-ik évre *Veres* Péter fordul elő. 1. köt. 197. lap.

kat igazoló okmányokat előmutatni nem tudtak, továbbá, mint erőszakoskodókat, kik a kérdéses *Bénnye* vagy *Tyburczelki* birtokot huzamosabban elfoglalva birták, oda ítélé az apátnak, az ellenfél pedig az elkövetett méltatlankodásokért, minden birtok és jogok elvesztésében, melyek egy harmada az apátnak, két harmada pedig a bíróságnak jutott osztályrészül, marasztaltatott el. ¹⁾

Történt-e az ellenfél által felebbezés? nem tudjuk; mert ezen ügy végeredményéről semmi adat nem maradt.

Cossa Boldizsár, huszonharmadik *János* név alatt ismeretes pápa, a fenemlített *Pál* apátnak 1411-ik év körül történt elhunytá következtében, az apát kinevezését ezen egy esetre, mint mondja az okmány, magának tartván fen, az esztergomi megyebeli *Szent-Benedek* zárda apátját, *Henriket*, érdemeit méltányolva, ebben a minémiségben Kolozs-Monostorra tévé át, pontificatus anno secundo kalend. septembr. ²⁾ — Kormányzásának elein 1411-ben *Thwsan*, *Semjén* fia, *István* és *Thwsan Tamás* fia, *Mátyás*, a monostor: *Bathus* (talán *Dathus*?) és *Lekenchee* nevű birtokait foglalák el, ezek ellen *Monostory Lőrincz* fia *Monostory Pál* által, *Nádasy* László alvajda előtt erélyesen tiltakozik. ³⁾

A konstantzi zsinaton, mely 1414-ik évben november 5-én vette kezdetét, s mely az egyház csökkentett tekintélyének helyreállítására, és újabb szervezésére hivatott egybe, a magyar clerus küldöttjei részéről *Henrik* apát is jelen volt, ⁴⁾ hol folyamodása következtében, mivel sem az apáti kineveztetéséről szóló okmánya nem volt, sem pedig a szokott esküt még senki előtt le nem tette, a zsinat elébb 1415-ben őt *Zsigmond* király pártfogásába ajánlva, 1416-ban neki engedélyt ad akármely fölszentelt püspök előtt ezen esküt letehetni, és annak ily alkalommal egybekötött áldását fölvehetni, ⁵⁾ ekkor a monostor, mint ez az idézett okmányból kiderül, az erdélyi püspöki megye hatósága alá volt helyezve.

Az apát távolléte alatt 1415-ben, a kolozsváriakkal, közel hatvan éven át, időnként megújult hatalmaskodó perfolyma vevé kezdetét, tudnillik: szent Márk evangelista napja körül, *Műn* Miklós kolozsvári bíró, néhány polgárral a monostor birtoka: *Kajánthó* határait jelelő dombjait, nevezetesen *Thewlgesspathak* felől, melyről a város határával összeér, széthányatá. *Ferencz* custos, és *György* szerzetes, az apátot képviselve, *Fülep* és *Jakab* apostolok nap előtti ötödik ferian, az erdélyi káptalan előtt e határdombok elrontása, valamint a birtok netaláni elfoglalása ellen erélyesen tiltakoznak; ⁶⁾ és egyszersmind panaszt emelnek *Nádasy* László alvajda előtt is, kinek *Szent-Imréről*, sz. *Mihály* megjelenése nap utáni szombaton kelt, az erdélyi káptalanhoz menesztett parancsa folytán, *Zomordoky* *Jakab* ⁷⁾ mint királyi ember, a káptalan emberével *Mihály* mester kanonokkal *szent Ilona*

¹⁾ Kolozsmonostori Convent levéltár. Metal. Littera K. 10. szám.

²⁾ Széchenyi Codex: Litterae Regum. Praelat. Baron. Regn. Hung. Codex Secul. XVIII. in append. 9—13. lapok.

³⁾ Széchenyi Codex: Chartae Transsilv. XC. ezen tiltakozás kelt *Szent-Imrén*, Sedecimo die octavarum festi Epiphaniarum Domini a. d. 1410-ben; itten nyilván tollhiba lehet és 1411-nek kellene állani; mert *Cossa* Boldizsár 1410-ben május 17-én lett pápa, és mint feljebb láttuk *Henrik* apátot pontificatus anno secundo, tehát 1411. folyamán alatt nevezte ki kolozsmonostori apátnak. Kalend. septembr. és így *Henrik* apát 1410-ben még nem tiltakozhatott.

⁴⁾ Fejér: Codex Diplom. Hung. Tom. 10. vol. 8. p. 558. és Ungarisches Magazin 4. k. 243. l.

⁵⁾ Széchenyi Codex: Koppi: Miscel. Diplom. Codex XVIII. p. 97. et in Appendice p. 9—13.

⁶⁾ Kolozsmonostori Convent-levéltár Littera K. 19. és 20. szám.

⁷⁾ Ez ügy megvizsgálására kirendelt homo regiusok nevei még ezek voltak: *Zomordoky* *György*, *Imre*, *Balázs*; *Zwchák* *Mihály* dictus *Beschi*, *Machkásy* *Mihály* dictus *Darabos*, és *Alzy* *Miklós* fia: *Domonkos*.

királyné ünnepe előtti második ferián a hely színére kiszállván: tett jelentések szerint az apáti képviselők panaszához képest, mindent megegyezőleg találtak. ¹⁾ Ez ügyről többet egyelőre nem tudunk mondani; azonban lesz alkalmunk vele lejjebb bővebben megismerkedni.

Henrik apát, a zsinat végét, mely 1418-ban április 22-én rekesztetett be, be nem várható, legalább annak folyama alatt 1417-ben újból hon találjuk peres ügygyel elfoglalva: *Papfalvi* László, Jakabnak fia, *Baath*, vagy másképp szent János nevű, a monostorhoz tartozó birtok területén fekvő erdőt, és némely szántóföldeknek részeit elfoglalá. — Az apát ez ügy elintézését a baathi közbirtokosságra bízta; ez az erdőt *Lászlónak*, a szántókat az apátnak ítélte oda; Zsigmond király erről értesülve, még Konstantzból 1417-ben szent Vit, és Modest vértanúk ünnepe után legközelebbi szombaton kelt parancsa ²⁾ következtében meghagyta *Csáky Miklós* erdélyi vajdának, hogy a fenemlített Lászlót karhatalommal is a birtokból üzze ki, erélyesen tiltakozva az egyházi birtoknak ily ítéletek nyomán történhető elidegenítése ellen — őt a törvény rendes folyamára utalja. A parancsban előforduló ezen szavak: „considerato potissimum quod venerabilis dominus frater *Henricus* abbas monasterii B. M. Virginis de Clusmonastra de litigionariis processibus, et patvariis regni sit minus bene informatus“ feljogosítanak talán azt hinni, hogy ezen apát külföldi származásu lehetett.

1418-ban *Gergely* perjel és *György* custos az egész szerzet nevében, *Deesy* Ilyés fia *Máté*, a monostor jegyzője által képviselve, *varaskemi Lépes Loránt* alvajda előtt tiltakoznak: azon kötendő, vagy már meg is kötött egyezmény ellen, melyet *Henrik* apátjuk *Machkásy* István- és Péterrel a végett tervez, hogy a *Kajanthó* és *Bénye* közelében fekvő darab földbirtokhoz, melyet a fennevezett *Machkásiak* erőszakosan elfoglaltak, könnyebben juthasson, ha t. i. nekik, a monostor nagy kárával, ugyanazon peres föld nagyobb részét ³⁾ átengedné.

1423-ban a monostor apátja *Balázs* volt, ennek kérésére, Zsigmond király, *Chaaky* Miklós vajdának meghagyta, hogy védje az apátot azon alkalmatlankodók ellen, kik az előbbeni apátok által tett adósság, és általuk elkövetett bántalmak miatt, a monostort most háborítani kívánják. ⁴⁾

Megemlítendő, hogy 1436-ban a bozsniai minoriták generalis vicarius: *Picenus de Marchia* Jakab, kit Zsigmond császár ekkor Magyarországra hívott, Erdélyben is a Hussiták, de nevezetesen a görög nem egyesültek térítgetésében, túlbuzgóságától elragadtatva, a legnagyobb kegyetlenséget fejtett ki. — Ez, valamint a nemességnek a parasztok elleni nyomása, pörzendülést idézett elő. — 1437-ben a lázadó pórhad, és nemesség között *Alparétnél* történt véres, de eredménytelen összeütközés, s ennek következtében *Apatiban* október 6-kán a rákövetkező békeegyezmény se csillapította le a felizgatott lázadók kedélyeit. Kolozsvár környékén újabb dühhel tört ki, *Nagy* — *Magnus* — *Antal* vezetésével, ki a Kolozsmonostor falai alatt, a nemességtől legyőzve, darabokra vágatott ugyan, de e közben a felkelők Kolozsvárra húzódtak, míg a nemesség e várost körül fogva, e monostorból 1438-dik évi január 9-kén kelt levelével a szászokat szólítja fel segítségre. ⁵⁾

¹⁾ Kolozsmonostori levéltár, Littera K. 14. szám.

²⁾ Fridvaldszki: i. h. 95—102. ll.

³⁾ Kolozsmonostori levéltár, Littera K. 30. szám.

⁴⁾ Széchenyi Codex: Litterae Regum, Praelat. Baron. 167. szám.

⁵⁾ Mart. Felmer: Primae Lineae Histor. Transsily. cum observ. Josephi Eder. 72. 75. és 95. ll. és Engel Geschichte des Ungr. Reichs. 2. köt 363. lap.

A kolostor ekkor valószínűleg fallal körülkerített, megerősített hely lehetett. — Ugyan ezen év június havában a törökök *Murad* és *Vlad Drakul* által vezetve, a Vaskapunál Erdélybe betörve, nagy pusztításokat vittek véghez. — 1439-ben újabb betöréstől tartva, a kormány az általános fölkelést elrendelék; *Erzsébet* királyné különös kegyelménél fogva *Antal* apátot, kinek szintén más nemesek példájára a harcmezőn kellett volna megjeleni, e teherből fölmenté. ¹⁾ — 1451-ben ugyanezen *Antal* apát, pápai parancs következtében, *András* gyulafehérvári prépost ügyében ítéletet mond, és őt feltételesen, ha tudniillik a 25 marka pénz tartozását le nem fizeti, kiközösíti. ²⁾

Itten egy ideig az apátok sorozata megszűnik; helyökbe kormányzók lépnek, az egyházi birtok jövedelme már a tizenötödik század elején, a királyok által pártolt hivek kezei közé kezde szivárogni, az elpazarolt királyi, és hivtelenektől elkobzott javak ezek lekenyerezésére már elégségesek nem lévén, amazokhoz kelle nyulni. — 1445-ben a várnai szerencsétlen ütközet után, Pesten tartott országgyűlésen többi között megengedtetett ugyan az országos kapitányoknak, egyházi javadalmakat birhatni; de ellenben elhatározatott: hogy minden kolostor saját szerzetbeli apátja által kormányoztassék. ³⁾ — Ennek daczára 1454-ben, igaz kilencz év múlva, mely alatt sok minden megváltozhatott, — e monostor kormányzója — gubernator — *Gotthard* volt, az okmányban venerabilis-nek czímeztetetik. Egyházi személy volt-e, avagy e cím a monostor főnökségi méltósággal kapcsolatban járt-e? meghatározni nem tudom, *Benedek* szerzetbeli aligha lehetett. Ennek kormánya alatt a *Tölgyespatak* iránti per megújul, *Tharkewi Rikalf* fia: *Tharkewi* György és *Bromslaus* voltak, ekkor erdélyi alvajdák; ezekhez *Gothárd* azon kéressel járul: hogy a *kajánthói* birtok, és a kolozsvári terület között, *Tölgyespataka* nevű völgy képezvén a határt, ennek pontos kijelölését eszközölnék, annál is inkább, mert ezen völgy nagyobb részéhez igényt tartván a város, azt elfoglalni akarja. A kolozsmegyei tisztviselőség tehát oda utasítottatott: hogy vagy *Zwkháky Antal* fiát: *Zwkháky Mihályt*, vagy *Gewrgfalway Jánost*, mint királyi embert, magához vevén a káptalani küldöttet, ez ügyet vizsgálja meg, és eredményét jelentse fel. ⁴⁾ — Ezután hat évig ez ügyről nem hallunk semmit, a midőn 1460-ban a kolozsváriak *Zilági Mihály* ⁵⁾, Besztercze örökös grófja és Erdély kormányzója — gubernator — előtt bevádolják *Berthalan* monostori kormányzót, ki az okmányban: venerabilis és doctornak — de miben tudor? az feljegyezve nincs — czímeztetik; az iránt: hogy a már fennemlített *Tölgyespatakát* újból elfoglalta. Ez tehát *wyngarthi Geréb* János alkormányzóra — vice gubernator — bízta ezen ügy megvizsgálását; ki ennek folytán pathai *Desew Antal* kolozsmegyei főispánnak meghagyá, hogy e tárgyban intézkednék. Ez egybehíván a szomszédos nemeseket, ugymint: *gyereumonostori Kemény Istvánt*, *Zenthpáli Lászlót* és *Pált*, *Zuchaky Nagy — Magnus — Fabiánt* Kolozsmegye biráját, *Buda Pált*, papfalvai *Choronk Pált*, *Zuchák Mátyást*, *Feyérdi Jorgolán Istvánt*, *Zomordoky Domonkos* és *Istvánt*, *Buda Györgyöt*, *Machkásy Jánost* és másokat, kik midőn igaz hitökre fogadnák: hogy *Thewlgespathak* lenne a város és a *kajánthói* birtok közti határ, mint azt *Berthalan* erősíté, a peres földet a kormányzónak oda ítélé szent Lőrincz vértanu ünnep

¹⁾ Széchenyi Codex: Litterae Reg. Praelat. Baron. Codex XVIII. in append. pag. 42—43.

²⁾ Szereday: Notitia Capituli Albensis pag. 95.

³⁾ Engel: Geschichte des Ungr. Reichs 3. köt. 1-ső része 89. lap.

⁴⁾ Kolozsmostori levéltár. Littera K. 15. szám.

⁵⁾ Szilágyi Mihály; a személy és hely-nevekben az eredeti írálymódot tartom meg.

előtti ötödik ferián 1460-ban. ¹⁾ — Azonban a fennemlített *Geréb* János parancsa folytán, a midőn szent Mihály nap előtti harmadik ferián ennek jegyzője *Themeswáry* János deák — litteratus — mint királyi ember, az erdélyi káptalan részéről pedig *János* bacalaureus in decretis, és *Cuyatha* Mihály kanonokok a helyszínén megjelenvén, az első határdombot felállítának, *Domonkos*, benedeki szerzetes, *Berthalan* kormányzó nevében ellenmondott. ²⁾

Az előtti évben 1459-ben Mátyás király, Monostor helységét országos vásári joggal adományozá meg. ³⁾ — *Berthalan* után kormányzó volt dengeleghi *Pongrácz* László, ki szintén venerabilisnek czímeztetett, ez 1463-ban elhalván, ugyanezen évben e kolostor egyik szerzetesét *Péchévárad*i Pétert nevezé ki apátnak Mátyás király: „ne regulari ac professo abbate viduata (sit)“, mint mondja a kinevező okmány. ⁴⁾ Ezen *Péter* elébb 1461-ben az egyház custosa volt. ⁵⁾ — Közte és a szomszéd kolozsváriak között nem uralkodott a legjobb egyetértés. Ugyanis: Nagy Lajos király 1370-ben engedélyt adott a kolozsmonostori jobbágyoknak, hogy elébb az illető díjt — terragium — az apátnak lefizetvén, a városba költözhessenek. ⁶⁾ — Ezen szabadalmat az apát megszorítván, a kolozsváriak panaszoltak ellene, a király 1465-ről kelt parancsa következtében rendeltette: hogy az apát e tilalomtól elálljon. Ekközben az apát vagy harcias jelleménél fogva, vagy titkon talán az elégtelenségekkel szövetkezve, a monostort erődkkel körül fogva, megerősíté; a király pedig 1466-ban a kolozsváriakhoz küldött rendelete folytán, ez erődök lerombolását megrendelé. ⁷⁾

1473-ban pünkösd utáni negyedik ferian *Magyar* Balázs erdélyi vajda Kolozsvárt időzvé, őt *Péter* apát felszólítá, hogy a *Tölgyespatak* birtok iránti perben az ítéletet mondaná ki. A birtok kiterjedése, mint az okmányokból kiderül, közel három ezer holdnyi volt. — Kereszt. szent János születése nap előtti második feria lett tehát határnapul kitűzve. Barabás ap. nap előtti negyedik ferián az apát a vajdát meglátogatván a város bírása az előjárósággal fel akarva használni ez alkalmat, a *tölgyespataki* perben való végítéletnek kimondására kérte fel a vajdát. Az apát eleinte ebben beleegyezni vonakodott, mivel úgyszólván a vajda által kitűzött határidő már távol nem volt; de barátjai által unszolva beleegyezett. A kijelölt határnapon, a vajda, szent Miklós püspökről nevezett székesfehérvári prépost *Domonkos*, *Dobo* János archidiaconus és többen az illetőfelekkel a határt megjárván, az ítélet kimondására a jövő nap jelöltetett ki; de ekkor a városiak, tartva a részökre kedvetlen ítélettől, ennek elhalasztását kérték, mibe a vajda, az apát ellenmondása daczára, beleegyezett. Ez ellen az apát, *István* egeresi szent Márton püspökről elnevezett egyház plebánosa által képviselve, az erdélyi káptalan előtt, ker. szent János utáni második nap tiltakozott. ⁸⁾

Az újabb kiszabott határidőre megjelenvén Kolozsvárt a helyszínén *Zegen* János városbíró, *Ambrus* litteratus, *Zechy* Jakab esküdt polgár, a vajda ezekkel és már a fennemlített személyzettel, úgy szintén az apát, *György* custossal a hely színére kiszállván: elő-

¹⁾ Kolozsmonostori levéltár. Littera K. 1. szám.

²⁾ Kolozsmonostori levéltár. Littera K. 16. szám.

³⁾ Széchenyi Codex: Chartae Transilv. 5. szám.

⁴⁾ Fridvaldszki: i. h. 115. szám.

⁵⁾ Szereday: Notitia Capit. Albens. 99. lap.

⁶⁾ Eder Károly József: Christianus Scheseus 218. lap és Felmer: i. h. 242. lap.

⁷⁾ Kolozsvár város levéltárában.

⁸⁾ Kolozsmonostori levéltár. Littera K. 23. szám.

szőr a város által bemutatott, Lajos királynak Székely-Vásárhelyről a Szentháromság ünnepén 1377-dik évben kelt határlevele szerint történt a határ megjárása, azután az apát okmányai nyomán ezt ismétlék. Azonban mind a két fél más határokat mutatván fel, másnap a bíróság egybeült; ekkor a városiak ez ügy felterjesztését a királyhoz kérék, miben a vajda újból megegyezett, az apát pedig tiltakozott.

Végre a király erélyes parancsára szent Mihály nyolczada lett határidőül kitűzve, a midőn a városiak meg nem jelentek, s így az ügy feletti tárgyalás 1474-dik évi Vízkereszt nyolczadára elhalasztatván, ekkor a bíróság, minekutánna az apát az esküt letette: „Juramentum per ipsum dominum abbatem, et suos coniuratores in facie earundem terrarum in uno videlicet locorum metalium modo premissis ostensarum, *resolutis cingulis, et discalciatis pedibus*, ipsoque domino abbate vestibus suis pontificalibus induto comparendo ac terram pariter cum coniuratoribus suis *supra caput levando prout moris esset iurare, super terram*, coram homine nostro et deponendo.“ A birtok a monostor részére lett oda ítélve, mi ellen *Katona György*, a város ügynöke, a curiához fellebbezett. ¹⁾

1493-ban *Polnár* vagy *Polner Gábor*, az apát és egyszersmind bozsniai püspök ²⁾ — 1502-ben lett sirmiai püspök ³⁾ és az volt egész 1504-ig. — *Ulászló király* által különböző közügyek elintézése bízott reá; a Benedek szerzetnek tagja volt-e? nem tudom. —

1509-ben *Thomory Pál* fogarasi várnok ⁴⁾ első, tudtom szerint, világi kormányzója e monostornak, azonos lehet azon *Thomory Pállal*, ki vitéz tettek által magát kitüntetve, nevezetesen: 1516-ban Buda várát, az ostromló Szápolyai párt ellen erélyesen védte, 1522-ben a minorita szerzetbe lépve kalocsai érsek lett, és 1526-ban a mohácsi ütközetben vérzett el. ⁵⁾

1528-ban *Nagyszombathy Mártont* — *Martinus de Tyrnau* — találjuk az apátok sorában. ⁶⁾

1549—1551. között pedig a hirneves bibornok *Martinuzzi Györgyöt* ⁷⁾, mint apátot feljegyezve olvasom.

Némelyek az apátok közé sorozák: *Megyesi Ferenczet*, ki muzsnai lelkész, és dobokai archidiaconus volt; de ez nem áll: mert a hitújítóktól elüzetvén, lett gyulafehérvári kánonok, és az erdélyi püspökség vicarius, tam in spiritualibus quam in temporalibus administrator. ⁸⁾ — *Ferdinánd király* 1553-ban 29-dik májusról kelt levelében, melyben neki meghagyja: hogy az ujonan kinevezett erdélyi püspök *Bornemisza Pálnak* a püspökséget és a gyulafehérvári várt adja át, őtet *Episcopus Csanadiensis, Praepositus major és Vicarius*

¹⁾ Kolozsmonostori okmánytár. Littera K. 5. szám.

²⁾ Felmer: i. h. 226—260. és Pray: Hierarch. 2. köt. 437. l.

³⁾ Pray: i. h. 389. lap.

⁴⁾ Bartalis: Notitia Paroch. Jegenyensis 62. l., és Benkő: Milkovia Tom. 2. pag. 273. In quibusdam litteris familiae Boér de Rétse de anno 1509. exaratis reperio, in districtu Fogaras: Nos Paulus de Thomor Castellanus Castri Fogaras nec non Gubernator Abbatiae Kolosmonostra; in aliis: Nos Paulus de Thomor Capitaneus Castrorum Fogaras et Munkács, nec non Camerarius Salium Regalium partium Regni Transilvanarum ac Administrator proventuum Abbatiae de Colosmonostra anno 1509.

⁵⁾ Engel: i. h. 3. Rész 190. 239. 297. ll.

⁶⁾ Jakab Elek: A Kolozsmonostori Apátság; a Magyar. Akad. Ért. 1865-dik évi foly.

⁷⁾ Szegedi: Synopsis Vitae Belae IV. p. 375.

⁸⁾ Szereday; Notitia Veteris et Novi Albens. 172. l.

Ecclesiae-Albensis Transsilvaniae és Consiliarius noster-nek czimezi ¹⁾; midőn ugyan ez évben a minden oldalról szorongatott katholika hit ügyében, Monostoron át, Ferdinand-hoz sietve, párnái között fojtatott meg, és a kolozs-monostori egyház főoltára előtt temetett el ²⁾ s így ötet az apátok közé aligha sorolhatjuk.

1551-ben, július hó utolsó napjaiban tartatott e monostor falai között a kiskoru Szapolyay János Zsigmond, és Ferdinánd király leánya Johanna közti menyegzői ünnepély, procuratio által, a hova Isabella királyné fiával együtt, kevéssel az előtt, a magyar szent koronának Castaldó és a Ferdinánd többi biztosainak Kolozsvárt történt átadása után, leverttten és megtört szívvvel vonult volt vissza. ³⁾

1556-ban a Kolozsvárt tartott országgyűlésen hozott végzés következtében, az egyházi vagyon a kormány részére legfoglaltatván, a zaklatott szerzetesek elszéledtek. Ez után még egy apátnak nevével találkozunk ugyan, de ennek a pusztá czimmel kelle megelégedni, és ez 1557-ben volt: Kolozsvári János, elébb domonkosi szerzetes, azután csanádi püspök és theologiae magister. A fenn említett évben Oláh Miklós esztergomi érsek, a nagyszombati zsinaton vizsgát tartva, az apátok és prépostok egyházi javadalmainak mi czimeni bírása felett, egy harminczkilencz éves domonkosi szerzetes, kinek pápai engedélynél fogva, más szerzetbeli apátságot is birni joga volt, de kinek neve feljegyezve nincs Péterffinél ⁴⁾, azt állítá: hogy a kolozsmonostori apátságot Ferdinánd király adományából birja, a megerősítést Oláh Miklós érsektől nyerte, ki őt Pozsonyban fel is szentelé. Nem csalódunk, ha ez enszemélyben, a fennemlitett *Kolozsvári János* domonkosi szerzetes és egyszersmind kolozsmonostori apátra és választatott csanádi püspökre ismerünk, ki 1561-ben april 23-ára hirdetett nagyszombati zsinaton, a magyar clerus részéről képviselőül választatott a trienti zsinatra, a hová 1562-ben február elején a hirneves *Dudich András* választott tinini püspökkel egyetemben ⁵⁾ meg is érkeztek. De mivel csak választott püspökök voltak, a tanácskozásokban és congregatiokon részt nem vehettek; azonban Rómából értesítettván a bibornok-elnök megerősítésükről, az april 6-kán tartott congregatióban a zsinati atyák sorába felvételtek, és május tizennegyedik napján tartott második gyűlésen, mint már megerősített püspökeknek ⁶⁾ megbízó leveleik felolvastatván, a magyar clerus követeinek elismertettek. — *Kolozsvári* apát még a gyűlés folyama alatt 1562-ben november 24-kén Trientben halt el. ⁷⁾

Némelyek: mint Bod Péter Magyar Athenásában 144-dik lap., Katona István Histor. Crit. Reg. Hung. Tom. XXIII. 874. lap, Erdősi Jánossal, ki a bécsi iskolában zsidónyelv tanító volt, s ki Sylvester álnév alatt adta ki munkáit, tévesztik össze, de ez a Tudomány Tár 10. kötet 224. 125. lapokon már meg van czáfolva.

Pius pápának 1561-ben — talán 1562-nek kellene állani — kelt és *Kolozsvári*

¹⁾ Szereday: Series Episcoporum. Albens. 203. lap.

²⁾ Szereday: Nat. Vet. et Nov. Capt. Alben. 153. lap. Bzenszky Rudolf Jezsuita: Syllogimaea Transilvaniae Ecclesiae An. 1699. nyomán.

³⁾ Engel: Geschichte des Ung. Reichs 4. Rész 114. l.

⁴⁾ Sac. Concil. 2. Rész. 8. és követk. ll.

⁵⁾ Magyar Sion 1863-ik évi foly. 329. lap. Pray azt hiszi, hogy: Cognomentum Kolozsváry probabiliter ideo illi adhaesit, quod Abbas Claustri Monostoriensis esset. Specimen Hier. T. 2. pag. 301. a) jegyzetben.

⁶⁾ Magyar Sion 1863-ik évi foly. 498—499. 500. 589. ll.

⁷⁾ C. Batthyány: Episcopi Csanad. 149—154. ll.

Jánoshoz intézett iratából ¹⁾ ezen szavak állanak: „post deliberationem quam .... cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te Abbatem monasterii Colosmonostrae Sancti Benedicti, vel alterius ordinis, Strigoniensis dioecesis, Ordinem fratrum Praedicatorum expresse professum.... Magistrum in Theologia et in presbyteratus ordine constitutum ... direximus oculos nostrae mentis... eidem Ecclesiae Csanadiensi... in Episcopum praeficimus et pastorem ita tamen quod propter hoc eidem monasterio, cui ex dispensatione Apostolica praesse dignosceris praesse ne desines, sed Ecclesiae praesul et monasterii huiusmodi Abbas verus existas.“

János Zsigmond választott király 1569-ben a monostori zárdát, és birtokai közül: *Monostort, Bács, Bogártelke, Jegenyé, Kajántó és Tyburez* praediumait *Forgách Ferencz* korlátnokának adományozá; ennek utód nélküli kihalta után ismét az állam kezére kerültek vissza. *Báthory István*, mint erdélyi fejedelem pedig, azok közül: *Kajántót, Tyborezot és Bogártelkét Blandrata György* orvosának adományozta, ki azokat részint *Kendy Sándornak*, részint *Bánffi Farkasnak* adá el, kiktől *Báthory Kristóf* újból visszaváltván, s *Báthory István*, mint már lengyel király, ezekhez még három birtokát úgy mint *Monostor, Bács és Jegenyét* hozzáadván, azokat 1581-ben a kolozsvári jezsuitáknak az általok felállított academia számára ajándékozta ²⁾, kik midőn ide bevonultak, az egyházat, valamint a kolostort épen fentartva vevék át. ³⁾ — 1588-ban innen száműzetvén, 1594-ben újból visszanyerék. — Nagy kiterjedésű, a Szamos folyóig kinyúló kert volt a monostorhoz kapcsolva, melyet a jezsuiták, még az egykori benedictinusoktól örökölték, mainap is az ugynevezett jezsuita kertben kiszáradt halastavak medrei erről tanuskodnak, és hajdani kellemetességeit csak sejtetik, ubi iuxta templum eorum — a jezsuiták — habitatio in loco eminenti, et amoenissimo cum horto egregio ad ripam fluvii Szamos exstabat, mint írja Bethlen Farkas. ⁴⁾ Itten 1594-ben mulatván a sötét jellemű *Báthory Zsigmond*, közlé *Bocskay István, Geszti Ferencz, Kornis Gáspár és Józsika Istvánnal* ter.ét, a törökkel tartó országnagyoknak kivégeztetéséről.

1598-ban nagy vihar alkalmával a lecsapott villám az egyház fedelét elhamvazá, és tetemes rongálást is okozhatott ⁵⁾; mert még ez évben az egyház helyreigazításáról *Báthory Zsigmond* fejedelem neje: *Maria Kristierna* főhercegnő gondoskodván, e végett mesterembereket az ország különböző vidékeiről hivatott össze, a felügyeletet pedig *Kabos Sándorra* bizta. ⁶⁾

1606-ban a jezsuiták újból kitiltattak az országból, és *Báthory Gábor* fejedelem 1609-ben a kastélyt — castellum — *Kamuthy Farkasnak* adá; 1633-ban pedig a várt,

¹⁾ Batthyány: Episcopi Csanad. 150. l. — Pray György: Index Rariorum Libr. Bibl. Budensis 1. köt. 47. lap. Sz. Ambrus milani püspök 1538-dik évi kiadásu művének ezímlapján ez van felírva: Servit fr. Joanni Coloswarino Abbati de Colosmonostra emptus Vienne taller 2. qui sua manu haec adnotavit — mint Pray jegyzi meg.

²⁾ Szegedy: Decreta et Vitae Reg. Ungar. 380. lap.

³⁾ Ugyan ott: 383. lap.

⁴⁾ Histor. Transylv. libr. 8-us p. 439.

⁵⁾ Erdélyi Történelm Adat. 1. köt. 177. lap.

⁶⁾ Marquardus Herrgott: Monumenta Domus Austriacae Pinacotheca Princip. Austr. Tom. 3. Pars. 1. pag. 115 és 116: Templi, in oppido Colosmonostoriensi ... nuper conflagrati, reaedificatio egr. Alexandro Kabos commissa est ... et quia magistros, fabros, architectos, aliosque artifices mechanicos necessarios, et peritos ex medio vestri (possessionum saxonicalium) evocari debebit, idcirco committimus vobis. etc.... Datum Albae-Juliae a. 1598. die 1. mensis augusti.

mely alatt a monostort kell értenünk, *Jegenyével* együtt és a *Merában* lévő rész birtokokkal beírás — inscriptio — nyomán *Mikó* Ferencz nyéré el. — Ezen birtokok jövedelmét 1649-ben *Kékedy Zsigmond* a kolozsvári ev. reform. tanuló ifjak élelmezésére adományozá. *Monostor* egy részét birta *Zolyomi* Dávid, *Rákóczy* Zsigmond, első *Rákóczy* Györgyné, *Lorántfi* Susanna. Mind a mellett, hogy a jezsuiták innen, többszörösen megújított törvényezikkek nyomán ki voltak tiltva, még is 1653-ban *Derkay* György jezsuita *Kolozsmonostoron* tartózkodott ¹⁾ az országgyűlésnek e szerzetre nézti kedvezőbb határozatát várván.

Végre *Apaffy* Mihály fejedelem adományából 1664-től egész 1693-ig testvére *Anna*, vajdaszentiványi *Gilányi* Gergelyné birá, a midőn Erdély az ausztriai ház uralma alá kerülván, az ország rendei *Monostort*, birtokosaitól tizenöt ezer forinton visszaváltván, azt a római katolikusoknak, az egyház és iskolák szükségének födezésére adák át; *Leopold* császár pedig az ismét vissza jött jezsuita szerzetnek adományozá.

Károly császár 1733-ban engedélyt adott, azon még 1606-ban elszakasztott öt falu visszaválthatására; ennek folytán a jezsuita tanoda: *Bácsot*, máskép *szent Jánost*, *Jegenyét* és *Tyburczot*, gróf *Bánffy* Györgytől; *Bogártelkét* báró *Szentkereszt* Andrásról, s *Kájántót* még az előtt 1732-ben báró *Barcsay* Gergelyné született *Naláczy* Sárától visszaváltotta; mely fejedelmi intézkedést az ország rendei is helyben hagytak 1744-ben.

1773-ban e szerzet eltöröltetvén, *Mária Terezia* királyné 1776-ban az általa alapított *nagyszombati* árva növeldeinek; *Ferencz* császár pedig 1799-ben a kath. tanító alapnak — fundus studiorum — adományozák ²⁾. — A birtokosok egyre változván, természetes, hogy az építményekre, azok fentartására kevés gond fordítatott; 1787-ben az egyház magtárul szolgált. — 1794—1795. között fedele újból zsindelyeztetett, és egyik tornyocskája megújítatott, — 1801-ben vihar következtében történt kisebb hiányok kiigazítottak; míg végre 1818-ban az egyház hajója, a szentélyen kívül, merően lebontatván, a kolozsvári Lyceumnak építkezési anyagnak szolgált ³⁾. — S így mit a vandálok megkimélték, azt keresztény kezek megsemmisíték.

A monostor viszontagságairól, a szentély homlokzatában befalazott feliratu kőlap ekkép értesít: *Abbatiae P. P. Benedictinorum de Kolosmonostra, quondam a Bela I. fundatae, a s. Ladislao confirmatae, templum regnante Uladislao II. anno 1508. auctum et binis Turribus consummatum (ezen adatot honnan veszi nem tudom) lapsu temporis cuncta mutare sveti, a Principe Transilvaniae et Rege Poloniae Stephano Báthori una cum dominio Monostor pro scientiarum Academia patribus S. Jesu anno dni 1581 collatum brevi scholis in urbem translatis fere absque usu semper tamen orthodoxum, post interitum P. P. S. J. in annos magis desertum et ruinae praximum — tandem anno 1818. Caesare Austriae et M. Principe Trans. Francisco. Gubernatore Ex. D. Georgio C. Bánfi L. B. de Losontz. Episcopo Transil. et supremo scholarum catholic. per. M. Princip. direttore Exc. ac Rdiss. D. Alexandro Rudnay de eadem et Divék-Ujfalu maxima sui parte in usus Lycei recens aedificati conversum, hac vero sui portione Divino cultui relictum, et apparatus anno domini MDCCCXIX.*

Ide igtatom az apátok névsorát, mint az a fen irtakból össze állitható, a hiány-

¹⁾ Veszelyi Károly: Erdélyi Egyház Történelmi Adatok. 1. köt. 265. lap.

²⁾ Jakab Elek: Kolozsmonostori Apátság Tört. A Magyar Akad. 1865-dik évi Értesít.

³⁾ Kovács István: Nemzeti Társalkodó 1841-dik évfoly.

zókát, és egyes év számakat is, Fridvaldszky idézett munkája lajstromában pótolván, ki azt, mint mondja hiteles, de előttem ismeretlen, adatok nyomán dolgozó ki :

Pál ... 1283-ban

Henrik ... 1296-ban. András király udvari káplánja.

László ... 1299—1214. között.

Miklós ... 1315. ¹⁾

István ... 1324 ... Perjel : János ²⁾ 1321-ben

János ... 1329—1343 között; Erzsébet királyné udvari káplánja.

Custos : István 1342-ben.

Jordanus ... 1347—1348 ³⁾

László ... 1356—1361-ig

István. 1361-ben ⁴⁾.

Otto ... 1362—1382. — Custos Gergely 1382-ben.

Pál 1391—1402 ... fratres conventuales : Joannes Porem, et Antonius 1393-ban ⁵⁾
és Antonius cantor presbyter 1404-ben. ⁶⁾

Henrik 1412—1418. A konstantzi zsinaton jelen van 1415-ben. — Perjel : Gergely; 1418-ban Ferencz custos 1415-ben, — frater Georgius 1415-ben ⁷⁾ és 1420-ban is.

Balázs ... 1423-ban.

Antal ... 1426—1451-ig, frater Emericus 1447-ben és Domonkos 1453-ban. ⁸⁾

Gothart ... 1454-ben kormányzó.

Bertalan ... 1460-ban kormányzó. — Fr. Dominicus 1460-ban.

Dengeleghi Pongrácz László 1463-ban kormányzó. Custos : Petrus 1461-ben. ⁹⁾

Pécs-váradai Péter rendes apát 1463—1466-ig. — Stanislaus custos ecclesiae 1466-ban. ¹⁰⁾ György cust. 1474-ben. Fr. Georgius 1482. ¹¹⁾

Szamosfalvi Mikola Ferencz rendes apát 1494-ben? ¹²⁾ talán valamivel előbb.

Polnár Gábor 1493—1504-ig bozsni, azután sirmiai püspök, egyszersmind ez apátság commendatarius. Fr. Balázs 1493-ban. Fr. Barabás 1496-ban. ¹⁴⁾

Thomory Pál 1509-ben az apátság kormányzója, Fogaras és Munkács várainak kapitánya, s végre kalocsai érsek. Fr. Barabás 1508-ban. Sebestyén 1512-ben. — Mátyás 1517-ben. ¹⁵⁾

Nagyszombati Márton (Martinus de Tyrnau) ¹⁶⁾. — Fr. János 1533-ban. ¹⁶⁾
Frater : János 1535-ben. ¹⁷⁾

Martinuzzi György 1549—1551-ig Bibornok. — Fr. János 1553. ¹⁸⁾

Kolozsvári János 1557—1562-ig domonkosi szerzetes és csanádi püspök.

Delpini János Theophil címz. apátja e monostornak és a n.-szebeni árvaöveldeknek igazgatója 1776-ban, Mária Theresia által kinevezve. ¹⁹⁾

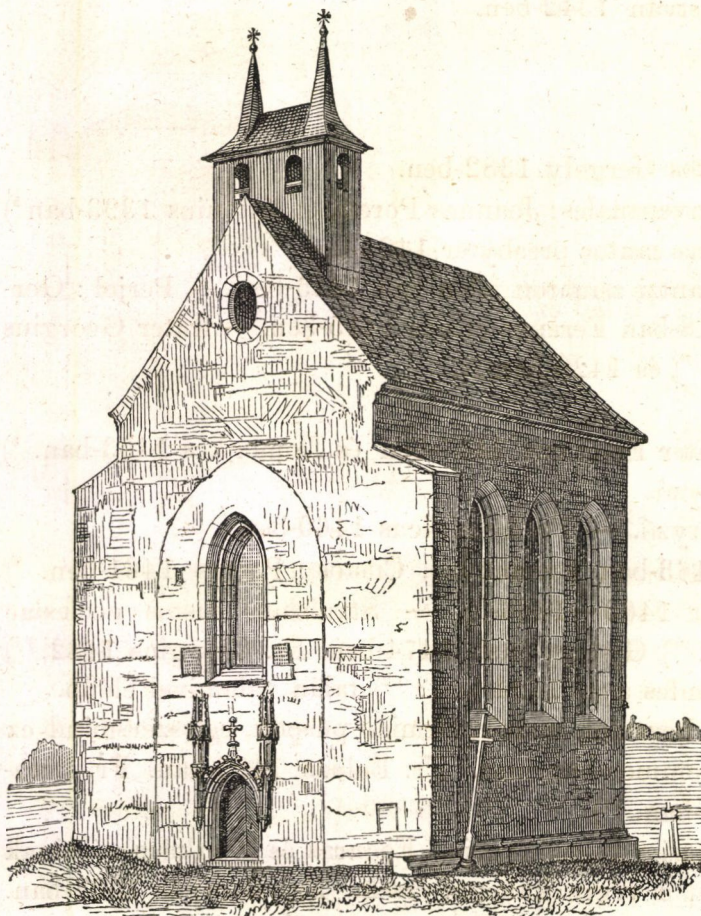
¹⁾ Fridvaldszki. — ²⁾ Szereday : Not. Capt. Alben. 29. l. — ³⁾ Fridvaldszki. — ⁴⁾ Szereday : Not. Capt. Alben. 49. l., ezt Fridvaldszki nem említi. — ⁵⁾ Not. Capt. Alben. 60. l. — ⁶⁾ Ugyan ott 69. l. ⁷⁾ Ugyan ott 76. l. — ⁸⁾ Ugyan ott 93—96. ll. — ⁹⁾ Szereday : Not. Capt. Alben. 99. l. — ¹⁰⁾ Ugyan ott 103. lap. — ¹¹⁾ Kolozsmonostori levéltár : Ep. Alben. litt. E. 16. sz. — ¹²⁾ Genealogia familiae Mikola auctore Ladislao Mikola Claudiopoli an. 1702. — ¹³⁾ Kolozsmonostori levéltár. Episc. Alben. litt. E. 8 és 18. sz. — ¹⁴⁾ Not. Capt. Alben. : 127—129—133. ll. — ¹⁵⁾ Jakab Elek : i. h. — ¹⁶⁾ Kolozsmonostori levéltár : Episc. Alben. littera E. 15. szám. — ¹⁷⁾ Not. Capt. Alben. 154. l. — ¹⁸⁾ Ugyan ott 153. l. — ¹⁹⁾ Benkő József : Milkovia II. köt. 517-dik lap.

Szabó János címzetes apát és károlyfehérvári olvasó kanonok 1819—1858-ig.
Keserü Moyzes címz. apát és k.-fehérvári olvasó kanonok 1867-ben.

Mint feljebb láttuk már 1296-ban e monostor hiteles hely volt: locus testimonialis. A levéltárnak történetét tüzetesen leírta Jakab Elek, közölve a Magy. Akad. Értesítő 1865. évi folyamába; — hiteles pecsétének ábráit közli a : Magyar Történelmi Tár 2-dik köt. 78—79. számok alatt.

A régi kolostorból, helyenkint látható alapfalain-, és pincze maradványain

(I. ábra.)

kívül semmi sem maradt fenn; szemközt az egyház homlokzatával, délfelöli szárnyából egy pár ölnyi magas fal látszik ehez, támasztott kunyhó az egyház órének szolgál most lakásul. Ennyi volna tehát mi a hirneves, és hatalmas apátok egykori fénylakából reánk szállott.

Az egyházból csak polygon végű szentélye áll (I. I. ábra); ez a 8-szög 3 oldalából alakul, a homlok-boltozatán kívül, három ivholdnyira terjedő kerekívű kereszt boltozattal, és üres zárkövekkel; hevederjei lemez- és horonyokból állanak, és részint körte alaku diszművezet nélküli válkövekre, részint kerek féloszlopokra nehezednek; ezek fejezete: alól megkerekített henger és gyűrű tag, tapazata ismét nagyobbra kiszökélő henger, mely gyűrű által érintkezik a fél oszloppal. — Evangelium oldalán leszelt hármass ívű, tagozott ajtó a kijárás nélküli csúcsíves boltozatu sekrestyébe vezet, valamint ezen oldalba alkalmazott

fülke, melynek mélyedésében kis vért mutatkozik, szentségház lehetett, ugyszintén az epistola részén, kerekívű vakablak-szekrény áll-helyére utal.

Az ablakok záródása csak kevésbé megtörve, inkább csak béletében: mely részsut és lemezből képződik, lehet tompa csúcs alakját észlelni; diszművezetők ki van törve, és csak egyben fentartva kis kört mutat, homlokzatát a befalazott csúcsos diadalív, a hajó keleti zárfalával egyetemben alkotja, ebben a zárfalban áll egy bevakolt, kerekívű, az egyház legrégibb ablaka.

Portaléja tompa csúcsu (I. ábráját II. sz. alatt) a régiből összeillesztve. ¹⁾ Magas-

¹⁾ Rudnay erdélyi püspök 1818-ban január 29-ről kelt, a kir. kormányshoz tett átiratában az ide vonatkozó passus így hangzik: . . . arcuati item postes portarum, ac fenestrarum frontispiciis sanctuarii ad stylum gothicum erigendo, quoad opus erit, conserventur. . .

sága hét láb és öt hüvelyk, szélessége öt láb és hat hüvelyk; levélsomókkal szegélyezett kerete tagozva, az ív teteje páleza-féle művezetl diszítve, a szokásos keresztvirággal van ékítve. — Jobbra és balra tám-tornyocskákat látunk, melyek állatszörny alaku vállkövekre nehezedenek, egy díszesen dolgozott, szabadon álló nyílt száju lombos kutyafő ez ajtózat legjobban fentartott része, ez is valami műkedvelő által a mult évben letöretvén, elvitetett.

Támfalai ledöntvék; alsó párkányzata a megfordított karnies; egyik ablak fölött egy ódon kinézésű oroszlán alakja, nyugvó helyzetben, van alkalmazva. Az egyháznak ugyanezen déli falán napóra van, de melynek *minuscúlákból* álló felirata ki nem betűzhető.

A főoltár előtt nyugszik a *felőri Nápolyi* család egyik tagja eltemetve. — A homok kőlap az egyház talajába van beeresztve; rajta a család czímere: pelikán, mely csőrével mellét vágja fel és fiait vérével táplálja, fölötte sisak és czikornyás takarója; keretezve szőlő-venyige-, gerezd- és levélfonadékkal.

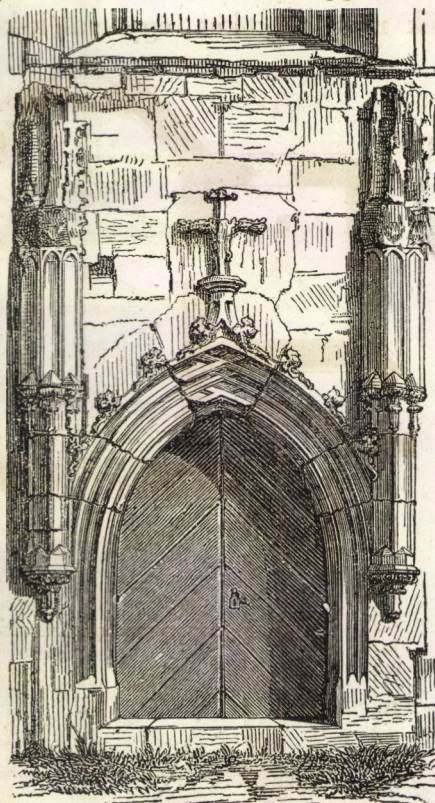
A töredékes sírirat ez:

S///M PATRIE GENEROSAM IN GEN DÑO GEORGIO
NAPOLY DE FELŐR MORS PRESCIDIT ET HIC
MORITVR (R)OBVSTVS ANNO ÆTATIS 32
CHRISTI SALVATORIS 1642 QVEM PIA
CONIVNX HOC VENERATA MONVMENTO.

Egy más kőlap az egyház homlokzatába illesztve, egy jezsuitának emlékét tartja fen:

IN RP. THADÆVS MANNER AVSTRIAC. NEOSTAD.
OLIM SOC. JESV RELIGIOSVS: A QVA SVPRESSA
AD OBITVM INPIGER IN K. MONOSTOR VA
LACHORVM QVORVM LINGVAM IMPROBO
LABORE CONDIDICIT OPERARIVS: ANNO DOMINI
M. DCCVIII. XXVII. DEC. NATVS ZELO ANIMARVM IN
CLYTVS EIQVE V. MARTII. M.DCCLXXXV. IMOR
TVUS. A LABORIBUS APOSTOLICIS HIC REQVIESCIT.

A Boldogasszony tiszteletére szentelt főoltár eleibe temettetett 1553-ban vallása mellett buzgólkodó musnai lelkész: *Medgyesi* Ferencz, kit ellenfelei e kolostorban párnái között fulasztottak meg. ¹⁾ — Itten nyugszik *Kovacsóczi* István erdélyi korlátnokon kívül, *Sennyei* Pongráczné *Dóczi* Anna, eltemetve 1625-ben ²⁾, továbbá Kamuthy Balázs, doboka-

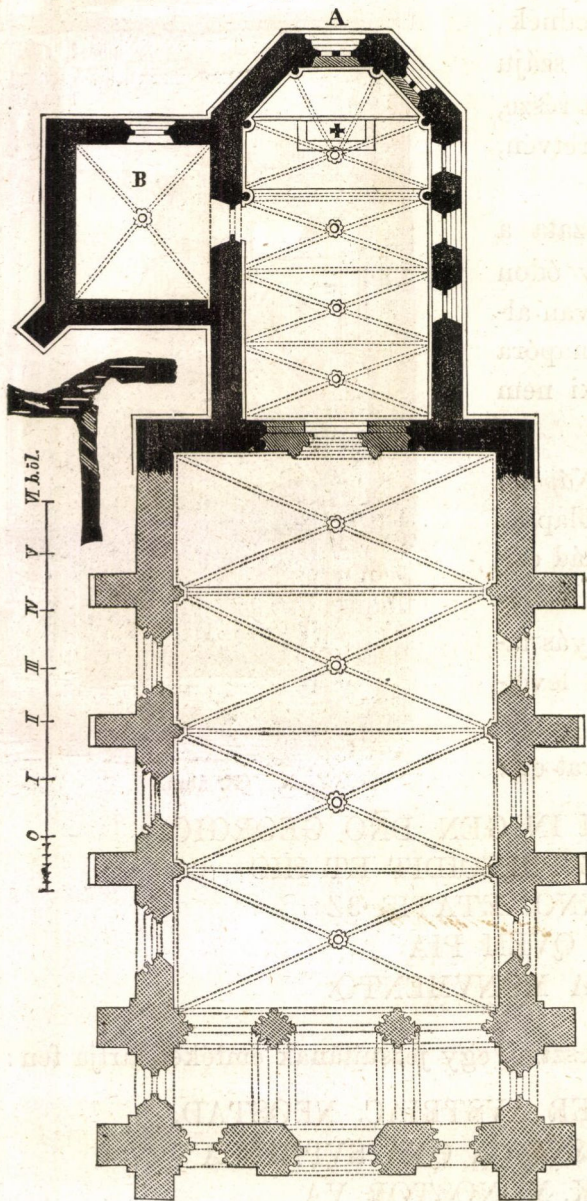
(II. ábra.)

¹⁾ Szegedi: i. h. 374. lap.

²⁾ Erdélyi Történelm. Adat. 4. köt. 193. lap.

megyei főispán, eltemetve 1629-ben február 22-én ¹⁾ és Kornis István jezsuita. ²⁾ Ezeknek, valamint e kolostor különböző apátjai, és szerzetesek sir-feliratait, kik szintén itten lelheték nyughelyöket, egy emlék-kő se tartja többé fen.

(III. ábra.)

A volt templom mérték arányai, belső világában, Böhm János építész mérései szerint, ezek: hossza 38', szélessége 22', magassága 30'. — Szélessége az egykori hajónak, mint a fenálló alapfalai részletéből kivehető 5 öl 3 láb. (I. III. ábr.)

A domb ormain, melyen e kolostor fekszik, sánczok- és bástyáknak nyomai mutatkoznak, mint az egykori erődítés maradványai.

Ezen egyház régi ábráját, Báthory István lengyel király, mint a jezsuiták pártfogójának, talpig festett arczképén ³⁾ láthatni, a hol a kolozsmonostori egyház mintáját (I. IV. sz. ábr.) kezében tartva van előállítva. Ha ezen ábrát a fen leírt egyház maradványaival összehasonlítjuk, szembeszökő különbséget fogunk a kettő között találni. Ugyanis: feltűnik a karkhely egyenes záródása, a kerekíví ablakok, és mellék-ajtózat; végre a torony, mely a feljebb közlött homlokzati felirattal ellenkezőleg, nem kettőt, hanem csak egyet mutat; s mind e mellett kísértünk meg lehetőleg ez ábrában a régi egyház alakját valamennyire föllelni:

Hiteles szemtanuk állítása szerint, kik az egyházat egész alakjában fenállva még 1818-ban gyakran látták, a hajó egész szélességének megfelelő egy toronyra, el-

látva két kisebb toronynyal (Dachreiter) mint az az ábrán szemléltető, emlékeznek. ⁴⁾ Rudnay püspök is az 1818-ik év január 29-én kelt, a kormányshoz intézett felterjesztésében, melyben az egyház elbontásának szükségességét fejtegeti, csak egy toronyról szól: eas itaque feci apud officiolatum dispositiones, ut sanctuario, cujus fundamentum in parte subfossus est, ante omnia firmato, e vestigio primum quidem cincturae templi, et exteriori, nullius usus sacello ⁵⁾ deinde turri (tehát nem turribus) navique ecclesiae demoliendae, ac solo

¹⁾ Erdélyi Tört. Adat. 4. köt. 196. lap.

²⁾ Hodor: az erdélyi Báthory egyetem tört. Kézirat az erdélyi muzeumban. 81. lap.

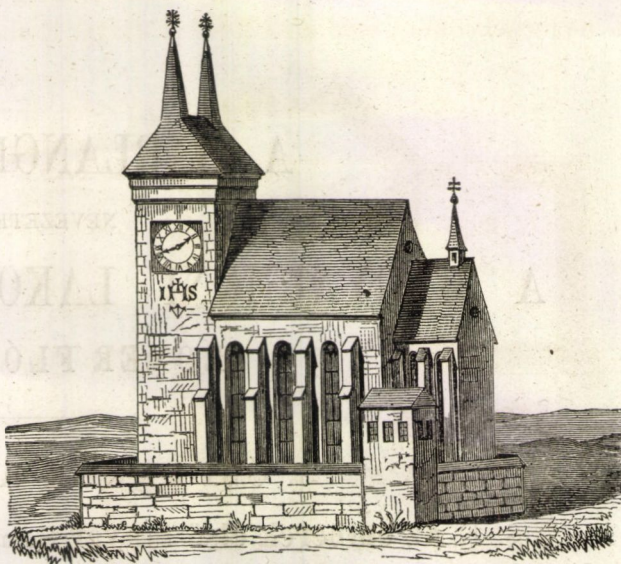
³⁾ Ezen kép a kolozsmonostori urilakban őriztetik, és ha nem is az eredeti, bizonyára egy 1581-dik év körüli eredeti után készülhetett.

⁴⁾ Az óra ekkor már hiányzott.

⁵⁾ Az ábrán látható egyház melletti kis házacska, mely Rudnay idejében kis kápolnává volt átalakítva.

aequandae manus admoveatur ¹⁾ — 1581-ben is, ha ezen ábra csakugyan a k. monostori egyház mintáját tartja fen, csak egy toronyot észlelünk két Dachreiterrel; innen azt lehetne következtetni, hogy 1508-ban az egyháznak nagyobbítása alkalmával történt két toronynyali ellátása, mint azt, az 1818-ban készült felirat, ha csakugyan az illető okmány nyomán ez adatot hiven közli az okmány — vagy a felirat készítőnek téves állításán nyugodnék, a két kis tornyocskát, két toronynak vélvén, hol valósággal talán csak egy torony volt.

(IV. ábra.)

Nagyobb nehézség merül fel a mostani polygon apsist a hajdani egyenes kar záródásával egyeztetni, — ennek átalakulása 1581-dik éven innen történhetvén, — csak is 1598-dik évben jöhetett létre, — a midőn *Maria Krisztierna* parancsára az elhamvadt egyház helyre igazítása rendeltetett el. Egybe rongálása egyedül fedelére nem szorítkozhatott, mint azt Enyedi Pál az erdélyi veszedelmekről irt énekében állítja ²⁾ a vallásos gyűlöletnek némű keserűsége is vegyül e leírásba, miből bajosan lehet kiigazodni, hogy mennyire terjedt a pusztító elemi csapás hatása az egyházra ki. Azonban a fejedelemasszonynak az ország különböző részeiben menesztett rendeletei ³⁾ melyek a mesteremberek egybeseregését parancsolják, világosan egy terjedelmesebb és nagyobbyszerű építkezést tanusítanak, mint sem a fedélnek egyedüli helyreigazítását. E tájt készülhetett a polygon apsis is, de a jesuitáknak aligha volt alkalmuk, idő és pénz hiányából, nagyobb építkezéshez fogni, egész a mult század elejéig, mely időszakban azonban, hogy ily nagyobbyszerű építkezés történt volna, nem értesültünk. A hajó keleti zárfalában mainap is látható kerekívű, nagyobb dűledésű, és kisebb mélyedésű horonnyal tagozott, bevakolt ablak sejteti velünk, hogy a hajó egykor merően ily alaku ablakokkal volt ellátva.

S ha bár e képen az egykori egyház egészen *hű ábráját* nem is leljük fel, mint-hogy a festésznek figyelme inkább az előállítandó király arczképére volt irányozva, miértis az alkotvány rajzára kevesebb gondat fordított, mindazonáltal nem lehet tagadni, hogy legalább körvonalaiban az akkori templom hasonmását előállítani igyekezett.

¹⁾ Kovács István : Nemzeti Társalkodó 1821-dik év 139-dik lap.

²⁾ Erdélyi Tört. Adat. 1. köt. 177. lap : 1598-ban. Az monostori templomot Kolozsvárnál az menny megüté; kinek héjjazatja mind elége, az köfala megmarada. Az pápások így irták, hogy tiszta időben ütötte volna meg; de nem igaz, mert esős idő és fergeteg, dörgés vala. Ezt is hozzá mondják : mikor Petrus Majorius az jezsuiták pater rectora ezt megértette volna Kolozsvárban, így jövendölt felöle, hogy, minthogy az templom az magyaroknak régi templomok, és az felső része mennyütés mia elégett, de az oltár megmaradott, ez okáért nagy iszonyu veszedelem jő az országra, ki mia csaknem elvész. De minthogy az oltár megmaradott és az fundámentum, ismét az veszedelemből békességbe jut és megépítetik. De ez szó, mind szó fia szó, melyben semmi verosimile nincsen, emberi okoskodás stb. Nem csak az oltár maradt meg, hanem egészen a templom köfala.

³⁾ Hergott Marquard : a Monument. Dom. Austr. Pinacotheca Princip. Tom. 3. Pars 1. pag. 115. több rendeletek közül kettőt idéz, állítván, hogy : több ily rendeletek küldettek különböző hatóságokhoz.